

4.0 કોલ્બે આપેલ અધ્યયન શૈલીનું વર્ગીકરણ

ડૉ. જગદીશભાઈઆર મહિડા

અમેરિકન મનોવૈજ્ઞાનિક ડેવિડ કોલ્બે ઈ.સ. ૧૯૮૪ માં અધ્યયનશૈલી અંગે પોતાના સિદ્ધાંતમાં તેનું વર્ણન કરેલ છે. તેમણે અનુભવમૂલક અધ્યયનનો સિદ્ધાંત આપીને અધ્યયન શૈલીને સમજવવાનો પ્રયત્ન કરેલ છે. તેમના આ સિદ્ધાંત પર પિયાજેના જ્ઞાનાત્મક વિકાસના સિદ્ધાંત અને સમગ્રતાલક્ષી સિદ્ધાંતની અસર દેખાય છે. વ્યક્તિ અનુભવો પર પ્રભુત્વ મેળવી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે.

⇒ આપણી વ્યક્તિગત અધ્યયનની શૈલી, શીખવાની શૈલી --- આપણી આનુવંશિકતા, જીવનના અનુભવો અને વર્તમાન વાતાવરણ પર આધારિત છે.

❖ ડેવિડ કોલ્બના અનુભવમૂલક અધ્યયનનો સિદ્ધાંત:

⇒ એમણે ચાર સિદ્ધાંતની વાત કરેલ છે. મૂર્ત અનુભવ અવલોકન અને ચિંતનનો આધાર છે. ચિંતનથી જ અમૂર્ત સંકલ્પનાઓ રચાય છે.

1. મૂર્ત અનુભવ:

પ્રત્યક્ષ અનુભવ દ્વારા શીખતા હોય છે. મૂર્ત કે પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં વધારે માને છે. અધ્યેતા આરંભમાં મૂર્ત અનુભવો દ્વારા શીખે છે. તેઓ પોતાની આંતરસ્હુરણાથી શીખે છે.

2. ચિંતનાત્મક અવલોકન:

વિદ્યાર્થીની ક્ષમતા એ શીખેલી બાબતો પર વિચારવાની શક્તિ પર છે. તેમાં ધૈર્યતા પણ એટલી જ મહત્વની છે. વિષયવસ્તુ આધારિત અમૂર્ત સમજ પ્રાપ્ત કરે છે. તે પરિસ્થિતિ પર પ્રતિક્રિયા આપવાના બદલે તેનું અવલોકન અને ચિંતન કરે છે. અધ્યયન પ્રત્યે નિષ્પક્ત અને ચિંતનાત્મક અભિગમ ધરાવે છે. શીખેલી બાબતો કે ઘટનાઓનું અવલોકન કરીને જ શીખે છે.

3. અમૂર્ત પ્રત્યુત્ત્યિકરણ :

આ અધ્યયન ક્ષમતામાં વિદ્યાર્થી વિચારો અને સંકલ્પનાની તાર્કિક ચકાસણી આધારિત કાર્યો કરે છે. તેઓ જ્ઞાનાત્મક કૌશલ્યો પર આધાર વધુ રાખે છે. સમસ્યાનો ઉકેલ મેળવવા માટે કોઈ સામાન્ય સિદ્ધાંત રચવો પડે તેવું કાર્ય તેને ગમે છે. જેમાં તર્કબદ્ધ વિચારણા અને બૌદ્ધિક મૂલ્યાંકન પર વધુ ભાર મુકાય છે.

4. સક્રિય પ્રયોગ:

કંઈક નવું કરવાની વાત છે. સર્જનશીલતાના સંદર્ભમાંસાથી મિત્રો સાથે કાર્ય કરી, સંકલન સાધવાની ભૂમિકા વધારે ગમે છે. તેઓ સમસ્યાના ચિંતનાત્મક પાસાં કરતાં વ્યવહારું ઉકેલ મેળવવામાં રસ

કેળવે છે. એટલે કે તેઓ વ્યવહારી બની અવલોકન કરી કાર્ય પૂર્ણ કરવામાં રસ કેળવે છે. તેઓ પ્રયોગશીલ અને પ્રવૃત્તિશીલ હોય છે.

ઉવિડ કોલ્બે ચાર પ્રકારની અધ્યયન શૈલી આપેલ છે:

(૧) અપસરણકર્તા અધ્યયન શૈલી:

આ પ્રકારની અધ્યયન શૈલી ધરાવતી વ્યક્તિઓમાં મૂર્ત અનુભવો અને ચિંતનાત્મક અવલોકન ક્ષમતાઓ સૌથી વધુ હોય છે. તેઓની કલ્પના શક્તિ જબરજસ્ત હોય છે. તેઓ કોઈ મૂર્ત વસ્તુને અલગ દાખિયાથી જુએ છે. તેઓ કાલ્પનિક અને લાગણીશીલ હોય છે. ખાસ કરીને આવા વિદ્યાર્થીઓ વિનયન અને કલામાં પ્રગતિ સારી કરે છે. ઔપચારિક શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં તેઓ જૂથમાં કામ કરવાનું પસંદ કરે છે. દરેકની વાતને ધ્યાનથી સાંભળે છે. મોટાભાગે કલાકારો, વ્યવસ્થાપકો અને અંગત મદદનીશોમાં આ પ્રકારની અધ્યયન શૈલી જોવા મળે છે.

(૨) આત્મસાત્કર્તા અધ્યયનશૈલી:

આ પ્રકારની અધ્યયનશૈલી ધરાવતી વ્યક્તિઓમાં અમૂર્ત પ્રત્યયીકરણ અને ચિંતનાત્મક અવલોકન ક્ષમતાઓ વધુ હોય છે. તેઓ વિશાળ અને વૈવિધ્યપૂર્ણ માહિતીને સરળતાથી સમજી શકે છે. તેઓનું ધ્યાન વિચારો કે અમૂર્ત ઘ્યાલોમાં વધુ હોય છે. ઔપચારિક શિક્ષણમાં તેઓ વાચન, વ્યાખ્યાન, સિદ્ધાંત, વિશ્લેષણને વધુ પસંદ કરે છે.

(૩) અભિસરણકર્તા અધ્યયન શૈલી:

આ પ્રકારની અધ્યયન શૈલી ધરાવતી વ્યક્તિઓમાં અમૂર્ત પ્રત્યયીકરણ અને પ્રયોગ અધ્યયન ક્ષમતાઓ વધુ હોય છે. પ્રશ્નો કે સમસ્યાઓના હલ શોધવા માટે પ્રયત્ન કરે છે. તેઓ આગમન તર્ક પસંદ કરે છે. તક્નિકી કાર્યોમાં વધારે રસ કેળવે છે. સામાજિક અને આંતરવૈયક્તિક સંબંધોમાં તેમને રસ હોતો નથી. ઔપચારિક શિક્ષણમાં તેઓ પ્રયોગો કરવામાં રસ કેળવે છે.

(૪) સમાયોજક :

આ પ્રકારની અધ્યયન શૈલી ધરાવતી વ્યક્તિઓમાં મૂર્ત અનુભવોમાં અને સક્રિય પ્રયોગ અધ્યયન ક્ષમતાઓ સૌથી વધુ હોય છે. પોતેજ અનુભવ મેળવી શીખવામાં વધુ માને છે. આયોજન કરવું અને તેને અમલમાં મૂકવામાં તેઓ માને છે. નવા પડકારો સાથે લડવું, પડકારો જીલવા તેમને પસંદ હોય છે. તેઓ તાર્કિક અભિગમમાં માને છે. ઔપચારિક શિક્ષણમાં તેઓ આપેલ કાર્ય પૂર્ણ કરવા, લોકો સાથે કામ લેવું, પ્રોજેક્ટ પૂર્ણ કરવામાં માને છે. જુદા જુદા અભિગમોની અજમાયશ કરે છે. તેઓ જોખમો ઉઠાવાનું પસંદ કરે છે.